

11 EYLÜL, DÜNYA SİYASETİ VE AFRİKA

Bülent Aras*

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından günümüze kadar dünya siyasetinde, muazzam etki uyandırması bakımından, 11 Eylül saldırıları benzeri bir gelişme yaşanmamıştır. Saldırıları dünya siyasetinin gündemi ve yapısıyla ilgili birçok sorunun yüzeye çıkmasına sebep oldu. Uluslararası ilişkiler disiplininde bir anlamda Sovyetler sonrası uluslararası sistem ve politikanın yapısını inceleyen çalışmaları andıracak şekilde benzer literatürün 11 Eylül sonrası ortaya çıktığına şahit olduk. Bu disiplinin mensupları için bir *deja vu* yaşandı. Yaşanan ani şoktan sonra “Dünya bir daha asla aynı olmayacak” gibi argümanların yerini daha dikkatli analizler aldı. Bu tartışmaların diğer bir sonucu da Eylül saldırılarının ulus-devlet sistemini güçlendirdiği düşüncesidir. Gerek Vestfalya ruhunun reenkarnasyonu şeklinde, gerekse uluslararası sistemde sekülerizm için ciddi bir darbe şeklinde ortaya çıkan bu fenomen analiz edilmeyi ve tartışılmayı hak ediyor.

Klasik yaklaşım uluslararası sistemi anarşik bir yapı olarak açıklar. Uluslararası sistemin bu anarşik doğası düşük düzeyde bir nedensellik zincirini gerektirir. Gerçekten de nedensellik düzeyi uluslararası siyasette son derece sınırlanmıştır. Öte yandan kaotik yada hesaplanamaz iç dünyaya karşılık, modern uluslararası sistemi nedensellik belirler. Durumu daha da karmaşıklaştıran olgu olaylar arasındaki karmaşık nedensel bağlantıyı açıklamanın zorluğudur. Krasner'in daha önceden formüle ettiği gibi uluslararası sistem iç politikaya göre daha az kurumsallaştırılabilir. Ortada otoriter bir hiyerarşik ilişki yoktur.¹ Bu bağlamda uluslararası ilişkiler analizleri birbirine takip eden gelişmeler ve öne sürülen ihtimaller üzerine yapılan çalışmalar olarak özetlenebilir. Bütün kavramlar hatta olaylar belirli bağlamların sonucudur.

Uluslararası sistemin doğası bir kez--ifade edilen yönde--tanımlanırsa, bu sistem sadece birkaç önemli olayla analiz edilebilir hale gelir. Bir olay sistemin gizlenmiş yapısına ışık tutabilir. Tanımlanması gereken uluslar arası ilişkilerde çok ciddi bir yer (*to poi*) problemi olduğudur. Uluslararası ilişkilerin gerçekleştiği yer neresidir? Muhayyel bir epistemolojik *to poi*'den başka uluslararası teriminin coğrafi bir karşılığı yoktur. Dünya egemen devletler arasında bölüşülmüştür. Sıklıkla ifade edilen uluslararası bir bölge fiziksel olarak yoktur. Uluslararası terimi ile son derece tartışmalı bir alandan bahsedilir.

Yukarıda ortaya koyulan teorik girişi göz önünde bulundurmamak gerekirse, birkaç olay bütün bir sistemin karmaşık ilişki ağını harekete geçirebilir. Araştırmacılar bir sistemin nasıl tepki vereceğini yada zamanla sistem düzeyinde gelişmelerle kendini nasıl yeniden üretebileceğini ortaya koyabilirler. Akla gelen soru sistem düzeyinde bir olayın ne olduğudur. Sistem düzeyinde bir olay, uluslararası bir vakadır ve bütün bir sistemin kurumları ve kurulu ilkeleri üzerine doğrudan sonuçlar üretir. Teorik olarak bakılırsa, her olay birbirine bağlantılı bir şekilde dünya sisteminde çeşitli sonuçlar üretir. Fakat burada önemli olan doğrudan olmasıdır. Sistem düzeyinde olaylar, bütün bir sistemin kurumları ve kurulu ilkeleri üzerine doğrudan ve kesin sonuçlar üretir. Kısa ve uzun dönemli bağlamlarda etkiler ortaya çıkar. Aynı düzlemde aydınlatıcı olacak diğer önemli bir nokta kurucu kurumlar ve ilkeler üzerinden ortaya çıkar. Bunlar arasında güç hiyerarşisi, hegemonik gücün rolü ve izlediği politika genel eğilimler ve diğerleri yer alır. Sistem düzeyinde gelişmeler önemlidir ve sistemin nasıl çalıştığını gösterirler. Başka bir deyişle, sistem düzeyinde gelişmeler uluslararası sistemin karmaşık doğasını kolayca gözler önüne serer.

Uluslararası ilişkiler uzmanları bu disiplindeki değişimin hallerini ve anlamlarını çok iyi bilinen bazı çalışmalarda sorunsallaştırmışlardır. Burada 11 Eylül sonrası ortamda uluslararası ilişkiler ve dünya siyasetinin algılanmasındaki değişime dikkat çekmek istiyorum. Geçmişte küçük köyde yaşayan bir insanın dünya tahayyülünün sadece yaşadığı köyden ibaret

olduğu söylenirdi. Benzer şekilde uzun bir süredir aynı ulus-devlet sistemi altında yaşıyoruz ve tahayyülümüz bunun ötesine gitmiyor. 11 Eylül, en azından, Vestfalya sisteminin yapılandığı egemenlik düşüncesini ve uluslararası sistemi algılamamızda bir değışim yarattı. Üçüncü Dünya'nın statükocu seçkinlerinin ellerini güçlendirme ve otoritelerini pekiştirmenin yanında temel seviyede dahi olsa yeni ufuklar açtı.

Ulus-devlet sisteminin yetersizlikleri ve zayıflıkları ortadadır ve bu şimdi dünya ölçeğinde, günlük siyasette giderek daha çok kabul edilmektedir. Kozmopolitan demokrasi, Yeni Ortaçağcılık ve diğerleri bu anlamda ufuk açıcı tartışmalar olarak ortaya çıkıyor. Birçok problemlili demokrasi yeni siyasal partiler arıyor ve bu tahayyül ulus-devlet sisteminin ötesine geçiyor. "İçerideki" bu değışim "Dışarı" için olası önemli imalar barındırıyor. Bu gelişmelerin Eylül saldırılarından kaynaklandığını düşünmenin abartılı olduğu iddia edilebilir, ancak süreci hızlandırıcı etki yaptığına ciddi itiraz olmayacaktır. Örneğin ulus-devlet sisteminin seküler doğası şimdi, 11 Eylül sonrasında, teorik ve pratik anlamlarda sıkı bir sorgulama altındadır.

ABD'nin en üst noktasını temsil ettiği Vestfalya sistemi ve bu sistemin içkin sekülerizm anlayışı 11 Eylül ile beraber ciddi bir meydan okumaya maruz kaldı. Bu meydan okumanın yaygın uluslararası ilişkiler yaklaşımlarının öngörülerini dışında devlet olmayan dini karakterli ulus-ötesi bir oluşumdan gelmesi uzunca bir süredir küllenen uluslararası sistem ve din ilişkisini yeniden gündeme getirdi. "Otuz Yıl Savaşları"nın bitimiyle imzalanan 1648 tarihli Vestfalya anlaşması sonrası ortaya çıkan territorial merkezli devlet anlayışı kısa sürede Avrupa'ya yayıldı. Avrupa Vestfalya sistemi, anarşik bir uluslararası düzen ortaya çıkardı ve dünya ölçeğinde bir uluslararası sisteme hegemonik özelliği ile uzun olmayan bir zaman içerisinde evrildi. Din savaşları ve kilisenin otoritesinin yıkıldığı bir döneme tekabül eden yeni sistem seküler esaslar üzerine kuruldu ve günümüze kadar bu niteliğini pekiştirerek korudu.

Avrupa'dan dünyaya yayılan seküler uluslararası sistem koloniyalizm sürecinde dünyanın geri kalanında yayıldı ve Müslümanların çoğunlukta yaşadığı ülkelerin de uluslararası ilişkilerinde aynı seküler ilkeler ile hareket etmelerini sağladı. Vatikan uzunca bir süre uluslararası hukuka karşı mücadele yürüttü ve bu seküler sistemin hukukunu meşru kabul etmedi. Uluslararası sistemin aktörlerinin bir diğerine müdahale etmemesi ve özellikle dinin kamusal alanda yeniden hakimiyetini sağlama yönünde müdahalesi söz konusu olmadı. Ulus-devletlerin iç politikalarına yön veren milliyetçilik, sosyalizm, liberalizm gibi ideolojiler zaman zaman nüfuz alanlarını genişletmek için çabalar harcamış olsa dahi sistemin seküler temellerini muhafaza ettiler. 11 Eylül ile bir anlamda uluslararası sistemin seküler karakterini koruyabilme limiti ortaya çıktı.

Aynı şekilde hem akademik çalışmalarda hem de Huntington gibi popüler alanda üretilen din-medeniyet unsurunun uluslararası ilişkilerde artan oranda belirleyici olabileceği tezlerinin ciddiye alınması gerekliliğini doğurdu. Farklı uluslararası toplum düşünceleri olabileceği ve bu düşüncelerin çatışabileceği bir vaka olarak karşımızda duruyor. Vestfalya sistemine esaslı bir meydan okuma olarak "farklı" uluslararası sistem düşüncesi Vestfalya kurgusunun temel aktörleri olan devletlerin dine nasıl bir rol vereceğini belirlemek üzere müdahale etmeyi dikte ediyor. Müdahalenin güç dengeleri, süper güç rekabeti benzeri süreçlerin dışında ve öngörülen aygıtlardan tamamen farklı bir tarzda gerçekleştirilmesi uluslararası ilişkilerin hakim paradigmalarının sorgulanmasını gündeme getirdi.

Uzunca bir süredir Ortodoks önermeleri ciddi eleştiriler alan uluslararası ilişkiler disiplini halihazırda uluslararası gelişmeleri öngörmek bir yana mevcut olayları izahta zorlanıyor. Değerler ve normların dikkate alındığı, kimlik-kültür faktörlerinin belirleyiciliğine önem veren yeni yaklaşımların daha fazla kabul görmesi bir rastlantı değil. Vestfalya sistemi bir anlamda uluslararası ilişkiler disiplinin de dine karşı önyargılı olması ve belirleyici faktörler arasında değerlendirilmemesine yol açmış olabilir. Bireyi analiz düzlemi olarak ele

alan ve uzunca süredir kurgulanan seküler(leştirici) etkiye mesafeli bir yaklaşım yeni dönemin dinamiklerini anlayabilecektir.

11 Eylül ile gözlemlenen değişim ve Vestfalya kurgusunun seküler niteliğini sorgulayan etki dikkate alınmak zorunda. Yeni bir sistem öngörüsü olan köktendincilik sayısal olarak sınırlı bir kitle tarafından temsil edilse de, etkisi oldukça fazla. Uluslararası sistemin öngördüğü egemenlik ve seküler ilkeler köktendincilik dışında bir dizi meydan okuma ile de karşı karşıya. Uluslararası ilişkilerin doğası, aktörleri ve yapısı değişiyor. Uluslararası ilişkiler disiplini ve öğrencilerinin (en geniş anlamı ile kullanıyorum) de mevcut teorilerin Ortodoks önermeleri dışına çıkararak, söz konusu değişimi yakalamaları gerekiyor.

11 Eylül saldırıları bize, aynı zamanda ne kadar kırılğan bir uluslar arası sisteme sahip olduğumuzu gösterdi. ABD'nin teröre karşı savaşı ve yeni Amerikan stratejisi; transatlantik gerilimlere ve Asya'da ittifakların yön değiştirmesine yol açtı. Jeopolitiğin yön verdiği güç eksenli çatışmaları konuşmaktan bile vazgeçtiğimiz bir ortama doğru gittiğimizi düşünürken, ABD'nin Afganistan ve Irak saldırıları, Avrasya'da genişleme çabaları bu beklentilere son verdi. Ortadoğu ve Avrasya'daki ülkeler söz konusu olduğu geniş bir alanda, güvenlik sorunları, bölgesel hesaplaşmalar, yön değiştiren ittifaklar gibi siyasal söylemler mevcut literatüre hakim olmuştu Soğuk savaşın sonu bu tartışmaları azaltmıştı ve şimdi biz bu açıdan yeniden bir *déjà vu* yaşıyoruz

Modern uluslararası sistemin krizi ve sistem içinde "ötekiler" üreten fay hatları geçmişte olmadığı kadar belirgin halde. 11 Eylül sonrası dönemde sistem aktör tanımlaması, güç hiyerarşisi, prensipleri ve tarihsel meşruiyeti bağlamlarında sorgulanır hale geldi. İfade ettiğim gibi bir anlamda tarihin geri dönüşüne şahit olarak, mevcut sistemin ne ilk, ne de son olmadığı bilinci bu sistem ile uzun süreli birliktelik ve aşinalık duygularından sıyrılma sonucu ortaya çıktı. Bu durumun uluslararası ilişkilerde pratik sonucu diplomasi, güvenlik ve dış politika gibi kurguların yeniden tanımlanması oldu. Ulus-devletler arası ilişkiler yerini

uluslararası ve ulus-ötesi aktörler ile devletlerin çok yönlü yürüttüğü bir yapısal kurguya bırakmaya başladı. Sınır algılaması ve coğrafi muhayyile belirlenmiş sınırların ötesine geçmekte, ulus-devlet modelinin vatan tanımı yetersiz bir ifadeye dönüşmekte. Kendi sınırları içerisinde güvenli ulus-devlet modeli artık tarihe mal oldu. Sınır aşan güvenlik sorunları gün geçtikçe artmakta.

Vestfalya sistemi tarihi bağlamında karşılaştığı meydan okumalara karşı kendini muhafazada başarılı olabildi. Uluslararası sistemin güç hiyerarşisinin zirvesindeki aktörler yapıda sistemik sonuçlar doğuran gelişmelere karşı hassas davranırlar. 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin uluslararası sistemi ve değerlerini koruma yönünde gösterdiği kararlı tavır bu duruma bir örnek. Ayrıca zihinsel düzeyde sorgulanmasına karşılık, 11 Eylül ile birlikte başlayan teröre karşı küresel mücadele politikaları ulus-devlet yapılarını en sorunlu bölgelerde güçlendirir bir etki yarattı. Tekrarlamak gerekirse 11 Eylül sonrası dünya uluslararası sistem açısından değişim ve yerine oturmanın aynı anda yaşandığı bir yer oldu.

Uluslararası güvenlikle ilgili bu yaygın odaklanmanın aynı zamanda iç politika için de önemli imaları vardır. 11 Eylül saldırıları, uluslararası sistemde, dâhili anlamda ulusal güvenliği koruma adına diğer ülkelerin işlerine karışmama eğilimini güçlendirdi. Demokrasi, insan hakları ve sivil toplum gibi kavramlar tarihsel olarak insan varlığının ortak üretimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu normlar Batılı pratikler içinde yeniden üretildi. Bazen bu yeniden üretim mekanizması önceki bağlamından ayrı düşebildi ve bütünüyle yeni anlamlar kazanabildi. Bu kavramlar küresel normlar olmaları açısından Üçüncü Dünya denilen ülkelerdeki otoriter statükocu seçkinleri endişelendirmektedir. Bu bağlamda 11 Eylül saldırıları otoriter liderlerin ellerini dış baskılardan kısmen bağısıklık kazanmaları sebebiyle kendi halklarını dünya gerçekliklerinden uzak tutma kararlılıkları açısından güçlendirdi. Bununla beraber, desteğin ne kadar uzun süre hayatta kalacağı ve bu statükocu seçkinlerin ne kadar başarılı olacakları konusunda soru işaretleri vardır. Teröre kaynaklık ettiği öne sürülen

coğrafyalarda ciddi yapısal değişimler öngören formüllerin tartışıldığı bir dönemde söz konusu bağışıklığın uzun sürmeyeceği söylenebilir..

ABD'nin BM sistemini ve uluslararası hukuku zorlayarak dün uluslararası sisteme ağırlığını koyması ve ilgili bir çok gelişme dünyanın geri kalanına karşı uygulanan yaygın çifte standart düşüncesiyle birleşti. İsrail'in Lübnan'a saldırıları, Filistin sorunu ve Irak savaşı İslam dünyasında zaten var olan antiemperyalist ve anti Batıcı düşünceleri besledi. Afrika kıtasının kronik problemleri sürekli bir meşrulaştırıcı arkaplanı canlı tutmaya hizmet etmekte. Tarihsel tahayyül (ve kollektif hafıza), dünyaya bakış açısı ve kimliklerin şekillenmesi açısından önemlidir. Arap dünyasında birkaç kuşak Filistinliler ve Iraklılara karşı ne kadar çifte standart uygulandığına şahitlik ederek büyüdü. Afrika'da yaşayan milyonların modern dünya ve yaşadıkları şartlar hakkında nasıl bir hafıza geliştirdiklerini tamin etmek zor değil. Dünyanın bir çok bölgesinde Kantçı barış projeleri tartışılırken; kısa sürede ortamı kıyamet ve yok etme senaryolarının belirlediği bir dünyanın ortaya çıkması gerçek bir kabustur.

11 Eylül sürecini tetikleyen ve bir anlamda değişik coğrafyalarda farklı 11 Eylül'ler ortaya çıkaran olgu yeni uluslararası terördür. El-Kaide, Soğuk Savaş dönemi terör örgütlerinin mekanik yapısından farklı organik bir yapılanma ile sanal bir devlet gibi organize olmakta. Zayıf bir hiyerarşik yapı, merkezi komutanın olmaması, şebeke türü küçük örgütlenmeler, dağınlık ve coğrafi irtibatın olmaması gibi unsurlardan ötürü El-Kaide'ye yeni terör diyoruz. Ortak bir ideoloji ve operasyonel felsefesi terör şebekesini bir arada tutmakta ve güçlü bir yapı oluşturmaya imkan sağlamakta. Yapının organik olduğunu iddia etmem bu felsefe ile şebekenin farklı coğrafyaların farklı yerel bağlamlarında kendini üretme kabiliyeti olması. Ayrıca net bir devlet, istihbarat örgütü gibi bir sponsor bağlantısı olmaması, şebekenin hareket özgürlüğünü ve tahmin edilemezliğini artırmakta. Önemli bir başka özellik eylemlerinde daha önce görülmediği kadar çok insanı öldürme gücüne sahip olması.

Şekilsiz bir terör şebekesinin bu ölçüde güçlü yapı ile kendini ortaya koyabilmesi yeni dönemin en önemli meydan okumalarından birisi. Tespit edilemeyen, görünmeyen ve caydırılmayan bir küresel tehditten bahsediyoruz. Benzer düşünceli radikal militanlar bir zincirin parçası gibi birbirine eklenen faaliyetleri “operasyonel ideoloji” ile hayata geçiriyorlar. Terör şebekesi aslında melez bir dünya görüşüne sahip. Pragmatik bir eklektizmle dini, siyasal, ekonomik, felsefik ya da şiddet içerikli kurgular ile Batılı ve onlarla işbirliği yapan Müslüman unsurlarla yıllardır İslam dünyasına karşı sürdürdükleri sözde savaşa karşı bir cephe açtıkları iddiasını pazarlamaya çalışmaktalar. İdeolojinin melez karakteri farklı yerel bağlamalarda mantar gibi türeyen şebekenin parçalarının ortaya çıkışında pratik bir fayda sağlamakta. Kimisi siyasal düzeyde kalırken, bazıları doğrudan şiddete yönelebiliyor. El-Kaide kendisini bir sistemik öteki olarak tanımlamakta ve sistem ile kıyamet ilişkisine girmekte. Uluslararası sistem kendini koruma güdüsü ile caydırılmayan düşmanı yok etme girişimi olan teröre karşı küresel savaş ile karşılık vermeye çalışıyor.

Dünya artık geçmişte olmadığı kadar güvensiz bir yer. Bu güvensizliğe terör şebekesinin eylemleri yanında, modern dünyanın değerlerine alternatif söylemlerle hareket etmesi ve zaman zaman global adaletsizlik ve eşitsizlik bağlamında düşünsel meydan okumalar gündeme getirmesi yol açıyor. Çelişkili olarak hiç bir şekilde kabul edilmesi mümkün olmayan ve masum insanların ölmesine sebep olan terör eylemleri ABD ve müttefiklerinin Irak ve Afganistan’da giriştiği savaşa zorunlu bir empati yapılmasına yol açıyor. Medyada görüntülerden ibaret olan ölümler, yaralılar, korku ve çaresizlik bir anda insanların yanına taşınıyor. Korku filmlerini andıran bir şekilde televizyonlardaki savaşın içine düşüyoruz.

Uluslararası terör, finans-kapitalin global akışkanlığını ve teknolojinin erişilebilirliğini kullanıyor. Terör şebekesinin global erişebilme kabiliyeti, örgütlenme, hedef tayini ve operasyonel manada farklılaşan özellikleri, tespit edilememesi ve caydırılmaması gibi

sebeplerle varlığını sürdürebildiğini söyleyebiliriz. Görünmez bir düşmanın nasıl ortadan kaldırılacağı sorusu cevap bekliyor. Terör şebekesi hem kendi faaliyetleri, hem de kendisine karşı manevralarla güçleniyor. Uluslararası terör bir anlamda kendini uluslararası sistem içerisine yapısal bir ur olarak yerleştirme çabasında. Sistem içerisinde hemen her aksaklık bu şekilde terör şebekesinin güçlenmesine yol açacak. Uluslararası sistemin aksaklıklarının üzerinden kendini oluşturan terör sistemin kendisi ile bir kıyamet ilişkisine giriyor.

Modern ulus-devletin krizi ve kendini bir sistemik öteki olarak tanımlayan terör şebekesinin tehdidi ciddi sonuçlar doğurabilecek gelişmeler. Caydırılamayan terörü alt etmenin yolu onu yok etmek olarak görülüyor. Ancak geçtiğimiz 11 Eylül sonrası döneme bakıldığında bu yönde ciddi mesafe alınmadığı ve hatta terör şebekesinin çizdiği rotada cereyan eden çatışmanın daha fazla terör üreterek şebekeyi beslediği ortaya çıkıyor. Sorunun merkezinde olduğu düşünülen ülke, grup ya da kişilerin üzerine gidiliyor. Ancak terör örgütünün destekçi bulması ve yandaşlarını motive etmesi için biçilmiş kaftan olan birçok kronik sorunun nasıl çözüleceği yönünde kafalar karışık.

İslam'ın 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası politikanın gündemine girişi oldukça problemlidir. İslam ile Batı arasında sıkça olduğu vurgulana uyumsuzluk karşılıklı olarak birbirini anlama gayretlerinin önüne çekilen bir algılama duvarına dönmüştür. Bu kurgulanmış engeller şimdi neredeyse İslami değerlerle Batılı değerlerin uzlaşmasının mümkün olmayacağı şeklinde sabit bir düşünce haline gelmiştir. Eylül saldırıları bu algılamayı, İslami değerlerle terörün ilişkili olduğu düşüncesiyle birlikte pekiştirmiştir. İslam ile Batı arasındaki ilişki dünya siyasetinde hayati önemdedir ve bu ilişki karşılıklı yanlış algılamalar üzerine bina edilmemelidir. Bununla birlikte, Batı dünyasında yükselen İslam ilgisi tarafsız bir İslam anlayışıyla sonuçlanabilir. Madalyonun öbür tarafında,11 Eylül, Müslüman nüfusun yaşadığı bölgelerdeki siyasal ve ekonomik geri kalmışlık gerçekliğini bir

kere daha gözler önüne serdi. İslam medeniyetinin içe dönük bir eleştirel süreç başlatması ve muhasebe yapma ihtiyacı açık bir şekilde ortadadır.

Bu süreç 11 Eylül'den daha önceye gitse de, medeniyetler içindeki ayrımların medeniyetler arasındaki ayrımlar kadar önemli olduğu düşüncesi yaygınlık kazanıyor. Birden fazla Batı ve homojen olmayan bir İslam dünyası var. Batı dünyasındaki transatlantik bölünme ABD'nin yol açtığı "terörizme karşı savaş"tan bu yana daha fazla görünür hale gelmiştir. Amerikan politikaları 11 Eylül sonrasında, dünyayı "dostlar" ve "düşmanlar" olarak ikiye bölmekte. ABD'nin Afganistan ve Irak'a saldırıları sonucunda Atlantik okyanusunun iki yakasının stratejik algılamaları oldukça farklılaşmıştır.

ABD'nin El-Kaide'ye ve dünya sathında terörizme bir son verme girişimlerini takiben bu amaç için neler yapılabileceği gittikçe büyüyen bir tartışma. Ancak terörün değişen niteliği karşısında yeni önlemlerin alınabildiği ve yeni yaklaşımların benimsenebildiğini söylemek zor. ABD'nin güçler dengesi anlayışı ve reelpolitik yaklaşımı üçüncü dünya ülkelerindeki birçok problem ve çatışmaya çözüm üretmede başarısız olmuştur. Bush yönetimi için daha kötüsü, Clauswitzçi anlayışın savaşın diplomasinin bittiği yerde başlaması gerektiği önceliğini tersine çevirip, önce işgal sonra diplomasi formülü ile hareket etmesi. ABD yönetimi diplomasiye çok az yer veriyor ve sadece ABD politikalarını kabul edenleri görüşme masasına buyur ediyor. Güvenlik Avrupalı anlamında bakıldığında güç yönelimli olmayan bağlamlarda üretilebilir. Yumuşak güvenlik önlemleri BM sistemi ile daha uyumludur. Tekelci güvenlik anlayışlarının yetersizliği ve katkı yapacak tüm kaynaklardan beslenme gerekliliği ortadadır.

Amerikan yönetimi, savaş alanı ve barış alanı olarak isimlendirilebilecek olan yeni bölünmede, kendi safını oluşturan bloğu birarada tutmada pek başarılı gözüküyor. Barış alanını birarada tutan daha çok savaş alanından gelen tehditler. Amerika'nın gönüllü müttefikleri bu süreci bütün şiddeti ile hissediyorlar ve birbirini takip eden terör saldırıları bu

sürecin bir parçası. Uluslararası terör söz konusu siyah-beyaz dünya tanımını yeniden üretmektedir. Ortaya çıkan sonuç uluslararası terörle mücadelenin, global ölçekte işbirliği, esnek karar alma mekanizmaları ve demokratik meşruiyet ilkeleri üzerinden kurulacak dinamik bir süreç olması gerektiğidir

AFRİKA’NIN KONUMU

Avrupa ulus-devlet sisteminin dünyanın geri kalanına ihraç ettiği model çeşitli sorunlarla değişik coğrafyalarda bu sistemin benzerlerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bazı durumlarda bu ihraç süreci Avrupalı beyaz adamın bir uygarlaştırma misyonu ile özdeşleştirildiği için içkin bir Avrupalı üstünlüğü yada Avrupa-merkezcilik bu projede içkin olarak yer almıştır. Batı kaynaklı haritalarda Avrupa kıtası daha büyük, Afrika ise olduğundan küçüktür. Afrika ile ilgilenenler ve bu kıtayı tanıma imkanı bulunların ilk farkettiği olduğu bu karşılaştırmalı ölçek sorunudur. Hemen arkasından farkedilen ise Afrika’nın resmedildiğinden daha fazla çeşitliliğe sahip olduğudur.

Aslında bu sınırlama ve monolitik kalıplara indirgeme bizzat uluslararası sistemin Afrika ile sorunlu ilişkileri tarihini özetleyen iki olgudur. Basit gözlemlerle anlaşılabilmesi sorunlu ilişkilerin yapısal özellik kazandığını ve kendini yeniden üreterek devam ettiğini göstermektedir. Gerek şimdi, tarihi olan köle yollarından güçlü, kuvvetli Afrikalı erkekleri ve güzel Afrikalı bayanları köle olarak “yeni dünyanın” hizmetine sunma girişimleri, gerekse günümüzde kaçak göçmenlik, AIDS gibi kronik sorunlardan ötürü kapları Afrikalılara kapatma politikaları sorunlu yapısal ilişkinin doğası sonucudur.

Vesfalya anlaşması sonrası tesis edilen uluslararası sistem, öncekilere nazaran daha kurumsallaşmış gözükse bile sistem içerisinde hiyerarşik bir meşrulaştırma ve bir anlamda bünyesinde barındırdığı problemler üzerinden kendini tanımlama sorunları ile beraber üretilmiştir. Sistem içerisindeki hareketlilik halihazırda var olan sorunların statükonun devamı için zaman zaman müdahaleye maruz kalması ile sağlanıyor. Bu durum özellikle alt sistemler

oluşturulurken ortaya çıkıyor. Uluslararası sistemi tanımlarken karşılaştığımız bu sistemin olduğu düşünsel evreni tanımlama zorluğu, bu sistemin alt sistemlerden bağımsızlaşması ve alt sistemler sorunlu olarak lanse edilip, kendisinin dokunulmaz ve sorunsuz olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Afrika alt sistemi bu sorunların hemen hepsinin derinlemesine yaşandığı bir alt evren olarak tanımlanmakta. Modern uluslararası sistemin başat güçlerinin Afrika ile ilgileri insani müdahale, yardım ve destek olarak lanse edilmekte. Tarihin 18. yüzyılda başladığı yanılığası ile hareket edenler için Afrika bu sorunlarla doğdu. Ancak tarih modern uluslararası sistemin öngördüğünden önceye gitmekte. Avrupa'dan çok daha önce Afrika ve Asya, dünyanın dört bir yanına uzanan medeniyetin dinamiklerini üreten unsurlara ev sahipliği yapmıştır. İnsanlığın ortak birikimi olan insan hakları, hoşgörü ve farklılığa tahammül, yardımseverlik gibi değerler bu coğrafyalarda anlam kazanmıştır. Batı medeniyetinin diğerleri ile ilişkisi, Afrika ve Asya toplumlarının güçlü olduğu zamanlarda diğerleri ile ilişkileri bağlamında karşılaştırıldığında Batının oldukça sorunlu ilişkiler geliştirdiği söylenebilir.

11 Eylül ile yaşanan zihni transformasyon modern uluslararası sistemi ve değer yargılarını sorgulanır hale getirdi. Yeni bakış açısı düşünsel anlamda tarihin yani ötekinin geri gelmesi sonucunu dayatmakta. Uluslararası sistemin başat gücü haksız bir saldırıyla vurulurken, alışageldiğimizin aslında alıştığımız olduğu ve dünyanın geçmişten bu yana aynı şekilde olmadığı zihinsel açılımlarını getirdi. Modern uluslararası sistemin bir anlamda ötekinin ötekisi olarak algıladığı Afrika yeni zihinsel dönüşüm ile en fazla öne çıkacak olgu olarak karşımızda duruyor. Bastırılmışın geri dönüşü hakim algılamanın tüm hatalarını, günahlarını ortaya koyacak şekilde gerçekleşiyor. Modern uluslararası sistemin krizi Afrika ile girdiği sorunlu ilişkinin süreç içinde ürettiği yapısal döngüden farklı bir olgu değil. Afrika'nın sorunları bu anlamda bir turnusol kağıdı gibi. Vesfelya sistemi dünya üzerinde sömürgecilik üzerinden genişlerken öteki ile ilişkisi Derrida'nın belirlediği gibi vahşice olmuştur. Geri

kalmışlık, her anlamda az gelişmişlik, kendi sorunlarını çözme kabiliyeti ve imkanından mahrum bırakma bu şiddet içeren ilişkinin sonuçları oldu. Bütün sorunlar için dış faktörleri suçlama yaygın bir hata ancak modern uluslararası sistemin Afrika ile sorunlar yumağı haline gelen ilişkilerinde tarihin yapraklarına daha çok “gelişmiş” dünyanın hataları yazılı. Geline nokta artık hatları gizlemenin yada yokmuş gibi davranmanın imkanı elimizden alınmış durumda. Geçmişle hesaplaşma yeni insanın en önemli önşartı. Geçmişte hesapların gözardı edilemeyecek büyüklükte bir bölümü Afrika ile ilgili. İnsanlık Afrika’ya borçlu ve bu borcu ödemenin kaçınılmaz olduğunu 11 Eylül sonrası gelişmeler olanca netliğiyle ortaya koyuyor. Krizler aynı zamanda fırsatların habercisidir. İnsanlık Afrika’ya borcunu geri ödeme fırsatını kaçırmamalıdır.

*Doç.Dr., Işık Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü ve TASAM Ortadoğu Çalışmaları Proje Yönetçisi.

---

¹ Stephen D. Krasner, Sovereignty Organized Hypocrisy (Princeton University Press,1999), 42